

ՆՇՈՒՄՆԵՐ

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ

Անցեալ տարի ապրիլին, Լիբանանի թերթերէն մէկուն մէջ տեսանք յօդուածաշարքի մը առաջին մասը՝ ի մասին Եպիսկոպոսական Ժողովի օրինականութեան, զբրուած Ա. Խոնդկարեանի մը կողմէ։ Առաջին յօդուածին ընթերցումը չլրացուցած մէկ կողմ դրինք զայն՝ տեսնելով որ զրոյը օտարական մըն էր նիւթին։ Կը մօտենար դրուած խնդրին «գաղափարաբանական» միակողմանի տեսակէտէ։ («Գաղափարաբանական» կը կոչուին այն փաստարկութիւնները որոնք հիմնուած են գաղափարներու դրութեան մը վրայ, որ մասնաւոր կերպով կազմուած կամ շինուած է ի յառաջագունէ դրուած դատ մը կամ տեսակէտ մը կամ տուեալ իրողութիւն մը պաշտպանելու նպատակաւ։)

Ա. Խոնդկարեանի յօդուածաշարքը, ինչպէս առաջին յօդուածի ընթերցումէն յայտնի էր, գրուած էր Գաղիթի Եպիսկոպոսական Ժողովը ապօրէն ցուցնելու դիտումով։ Այլ խօսքով՝ Պր. Խոնդկարեան կանխաւ որոշած էր որ յիշեալ Ժողովը ապօրէն պէտք է ցուցուէր, եւ ապա սկսած էր իր յօդուածը գրելու։ Յօդուածագիրը, պէտք է ընդունիլ, քաւական պրպտոմիները եւ տեղեկութիւնները քաղած էր իր նիւթին մասին։ Բայց որովհետեւ յայտնապէս անտեղեկ էր եկեղեցական կանոններու հիմնական սկզբունքներուն, որոնք անշուշտ քրիստոնէական աստուածաբանութեան եւ եկեղեցական պատմութեան ծանօթութիւն կ'ենթադրեն, ցուցադրած էր տգիտութիւն մը, որուն ի տես՝ մէկ կողմ դրինք յօդուածաշարքն ու յօդուածագիրը միանգամայն։ Յայտնի էր որ Ա. Խոնդկարեան, որուն եկեղեցագիտական հմտութեան մասին կանխաւ երբեք լսած չէինք, եպիսկոպոս քառն իմաստին եւ տարողութեան մասին անգամ ամենատարրական տեղեկութիւն չունէր։ Կրնայ ըլլալ անշուշտ՝ որ Ա.

Խոնդկարեան հմուտ կանոնագէտ մը եւ աստուածաբան մը եղած ըլլայ։ Կրնայ ըլլալ նաեւ որ մենք յանցարոր եւ անգէտ դուրս եկած լինինք՝ Խոնդկարեանի անծանօթ գտնուելով։ Յամենայն դէպս, նշաններ չտեսանք Խոնդկարեանի յօդուածին մէջ՝ որոնք յարգանք պարտադրէին մեզի՝ անոր ձեռնած նիւթին մասին իր հմտութեան եւ դատողութեան նկատմամբ։

Այս տողերը գրելու մտածումն անգամ չունեցանք՝ մինչեւ որ Խոնդկարեանի յօդուածաշարքին ամփոփումը տեսանք Հայկական Հանդէս - Աշխարհի Քիչիկ - ամսագրին մէջ, անգլերէնի թարգմանուած ու ամփոփուած՝ նիւթին նոյնքան անտեղեկ թարգմանիչի մը կողմէ։ (Տե՛ս յիշեալ Հանդէսին 1957ի դեկտ.ի թիւը, երես 17-27)։

Որքան ալ Խոնդկարեանի ձեռնած եւ Մանտալեանի թարգմանած յօդուածին նիւթը ինքնին կարեւոր եւ հետաքրքրական եղած լինի՝ մենք մտադիր չենք այդ խնդրին ընդարձակօրէն անդրադառնալու։ Վասնզի Գաղիթի Եպիսկոպոսական Ժողովին մէջ Կիլիկիան Կաթողիկոսութեան մասին տրուած որոշումին կողմնակիցներն ու հակառակորդները այնքան դառնութեամբ եւ ատելութեամբ լցուած են իրարու հանդէպ, որ որեւէ անկողմնակալ եւ պաղարիւն դատում այդ մասին՝ ընթերցողներուն ուշադրութենէն պիտի վրիպի։ Անոնք հարցում մը միայն պիտի ընեն. «գրութիւնը դաշնակցականներուն ի նպաստ է թէ հակառակ»։ Եւ իրենց հասկացողութեան աստիճանին համաձայն այս հարցումին պատասխան մը տալէ ետք՝ քստ այնմ պիտի դատեն զորոն ու գրութիւնը. Այսպիսի մթնոլորտի մը մէջ, որ դժբախտաբար կը թունաւորէ մեր ամբողջ հասարակական եւ եկեղեցական կեանքը ներկայիս, կարելի չէ սպասել որ լուրջ եւ պաղարիւն դատողութեամբ գրուած որեւէ բան իր

նպատակին հասնի: Ըսինք արդէն՝ թէ Խոնդկարեանի գրութեան բնութիւնը պիտի չընենք եւ այդ գրութեան մէջ խեղաթիւրուած իրողութիւնները պիտի չճշգնենք:

Պէտք է աւելցնենք նաեւ՝ թէ մենք ոչ մէկ կողմէն նախապաշարուած ենք՝ եւ ոչ միւս կողմէն: Մէկ կամ միւս կողմին ի նպաստ կամ հակառակ դիրք մը չունենք: Այս նշումները կ'ընենք տեսական հետաքրքրութիւններով միայն:

Պր. Խոնդկարեան կ'ըսէ թէ Հայ եկեղեցւոյ «ազգայնացումէն» առաջ՝ Տիեզերական ժողովներու կողմէ գրուած կանոնները ի գործու չեն Հայ եկեղեցւոյ համար:

Այս սկզբունքը յիմարական է եւ վտանգաւոր: Վասնզի այսպիսի սկզբունք մը եթէ ընդունուի՝ Հայ եկեղեցին Տիեզերական եկեղեցւոյ մաս կազմելէ կը դադրի, եւ կը դառնայ դատապարտելի աղանդ մը: Ինչ որ բաւ եւ մի լիցի: Պր. Խոնդկարեան թերեւս պիտի մերժէր նաեւ Նիկիական Հանգանակը՝ յիշելով իր դրած սկզբունքին վրայ: Մեր եկեղեցւոյ գոյութեան իրաւունքը անոր Տիեզերական եկեղեցւոյ մաս կազմելուն հիման վրայ կը կենայ մշտապէս:

Պր. Խոնդկարեան կ'ըսէ թէ Նիկիոյ ժողովէն մինչեւ 1917 Հայ եկեղեցւոյ մէջ եպիսկոպոսական ժողով գումարուած չէ:

Պատահարար կը յիշենք հետեւեալ մի քանի ժողովները՝ որոնք գումարուած են եպիսկոպոսներու կողմէ, երբեմն նաեւ ուրիշ հոգեւորականներու մասնակցութեամբ:

Մովսէս կաթողիկոսի օրով, 607 թուականին, գումարուեցաւ միայն եպիսկոպոսներէ բաղկացած ժողով մը՝ Յունաց եւ Պարսից բաժիններու եպիսկոպոսները իրարու հետ հաշտեցնելու համար (Տէս Օրմանեանի ԱԶԻԱՊԱՏՈՒՄ, հար. Ա. հատուած 410):

Նոյն տարին՝ Աբրահամ կաթողիկոսի ընտրութեան համար գումարուած ժողովին ալ 50 եպիսկոպոսներու եւ 390 վանահայրերու եւ վարդապետներու մասնակցութիւնը յիշուած է: Աշխարհականներու մասին՝ Օրմանեան իրաւամբ կ'ըսէ թէ Դուինի մէջ պատահարար ներկայ գտնուողներ միայն մասնակցած են եւ ոչ թէ պաշտօնական հրաւերով եկածներ (Անգ, հատ. 413-414):

Ներսէս Շինող կաթողիկոսին օրով գումարուած Դուինի ժողովը, 645 թուակա-

նին, բաղկացած էր եպիսկոպոսներէ միայն, եւ աշխարհականաց մասնակցութիւնը չի յիշուիր բնաւ (Անգ, հատ. 410):

Յովհաննէս Օձնեցի կաթողիկոսին օրով, 726 թուականին, գումարուեցաւ Մանգկերտի ժողովը, որ եպիսկոպոսաց ժողով մըն էր, ինչպէս կ'ըսէ Ասողիկ Պատմիչ (Անգ, հատ. 573):

Դրիգոր Պահլաւունի կաթողիկոսի ընտրութենէն աւարի մը ետք, 1114ին, Սեւ-Լիբան կամ Քեսունի ժողովը գումարուեցաւ նգովելու համար Դաւիթ Թոռնիկեանը, որ Աղթամարի մէջ անկախ կաթողիկոսութիւն մը կը հաստատէր: Այս ժողովին մասնակցեցան միայն եպիսկոպոսներ եւ վանահայրեր (Անգ, հատ. 929):

Հռոմկլայի մէջ գումարուած ժողովը, Դրիգոր Պահլաւունի կաթողիկոսի նախագահութեամբ, 1166 թուականին, կը բաղկանար եպիսկոպոսներէ, վարդապետներէ եւ վանահայրերէ, առանց աշխարհականաց մասնակցութեան: Այս ժողովը կաթողիկոս ընտրեց Ներսէս Շնորհալին (Անգ, հատ. 952):

Դրիգոր Տղայ կաթողիկոսի օրով, 1179ին, Յունաց հետ միութեան Հռոմկլայի ժողովն ալ կը բաղկանար միայն հոգեւորականներէ, եւ ժողովական որոշումը ստորագրուած է միայն եպիսկոպոսներու կողմէ (Անգ, հատ. 1009):

Դաւիթ Աբրահամեանցի հակաթոռ կամ աթոռակից կաթողիկոսին Սահ մէջ գումարուած ժողովին ալ, 1208ին, ներկայ էին միայն եպիսկոպոսներ, վարդապետներ եւ երէցներ: Այս ժողովը եկեղեցական կանոններ սահմանեց (Անգ, հատ. 1081-1082):

Սիսի ժողովը, որ գումարուեցաւ 1342ին, վարդապետական խնդիրներու նկատառութեան համար, կը բաղկանար միայն եպիսկոպոսներէ, վարդապետներէ եւ վանահայրերէ, առանց աշխարհականաց մասնակցութեան (Անգ, հատ. 1291):

Երուսաղէմի ժողովին մէջ եւս, որ տեղի ունեցաւ 1651ին, հոգեւորականներ միայն կային, այսինքն՝ եպիսկոպոսներ, վարդապետներ եւ կրօնաւորներ: Այս ժողովին մէջ Ս. Էջմիածնայ եւ Սիսի կաթողիկոսներուն միջեւ հաշտութիւն գոյացաւ եւ կարեւոր կանոններ դրուեցան (Անգ, հատ. 1688):

